

OVERNAME UIT:***MORES. TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSCULTUUR IN VLAANDEREN, 1 (2000) 4***

Opbouwwerk en buurtgeschiedenis

Ingrid Van Wanzele¹

Tijdens mijn één maand durende stage bij het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw heb ik mij vooral bezig gehouden met projecten rond buurtwerking en lokale geschiedenis. Daarbij viel het me op dat er vandaag de dag in allerhande steden projecten rond buurten en wijken worden opgezet. Heel wat mensen blijken reeds jarenlang met buurtwerking bezig te zijn. Op het web verschijnen sites en organisaties die buurten en wijken als onderwerp hebben. Sommige van deze projecten en sites besteden bijzondere aandacht aan de mogelijke functie van buurt- of wijkgeschiedenissen binnen hun buurtwerking. Met andere woorden, er wordt gezocht naar een manier waarop volkscultuur en lokale geschiedenis verbonden kunnen worden met maatschappelijke ontwikkeling.

Tijdens mijn onderzoek heb ik kennis gemaakt met enkele mensen die zeer geëngageerd waren en zijn in zulke projecten. Dit artikel behandelt twee ervan, meerbepaald een project dat uitgaat van De Buurtwinkel op het Anneessensplein in hartje Brussel, en de tentoonstelling *Gentse Stadsgezichten* in het Bijlokemuseum te Gent.

Het VCV als organisatie, heeft een ondersteunende en begeleidende taak naar het werkveld van de volkscultuur toe. Door samenwerkingsverbanden met organisaties als vzw De Buurtwinkel krijgt het VCV de kans een dergelijk project van begin af aan te volgen, te steunen en er uit te leren. Zo is het VCV bijvoorbeeld ook betrokken bij het Noordwijkproject *Clio in de Kassei. Foto's, verhalen en de Noordwijk: een ontmoeting tussen een stadsbuurt en de Muze*. Dit is een soortgelijk project in Brussel waar men zal trachten een buurtproject te combineren met historische componenten. In de volgende nummers van deze nieuwsbrief *Mores : Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen* zal hierover ongetwijfeld meer nieuws verschijnen. De werkwijze tijdens deze projecten zal worden geëvalueerd en vergeleken met soortgelijke initiatieven. De bedoeling is na verloop van tijd een zekere structuur in al deze activiteiten aan te brengen.

Buurtwerking Anneessensplein

Sinds 1998 is vzw De Buurtwinkel actief als buurtcentrum voor de Anneessenswijk in hartje Brussel. Aanvankelijk opereerde ze via haar vroegere uitvalsbasis in de Bijstandswijk. Sinds 9 november '99 heeft ze zich definitief gevestigd op het Anneessensplein en houdt ze zich vooral bezig met het herstellen van de leefbaarheid

¹ Ingrid Van Wanzele is een kersvers afgestudeerde historica van de VUB die zich tijdens haar stage in het VCV - via de formule "Springplank naar een job" - voornamelijk heeft toegelegd op opbouwwerk en buurtgeschiedenis (nvdr).

van de buurt en het activeren van de participatie van de buurtbewoners.² Omdat het wantrouwen van de bewoners van de Anneessenswijk aanvankelijk erg groot was wegens jarenlang wanbeleid, opereerden de buurtwerkers onder het motto "Eerst zien en dan geloven". En dat is eigenlijk nog steeds het geval ... Verschillende projecten werden intussen uitgewerkt. Met hun eerste actie, het A.A.A.-parcours, opteerden ze voor een project dat vooral zichtbare gevolgen zou hebben in de leefomgeving van de wijk. Het project kwam tot stand binnen het kader van de oproep "Buiten Gewone Buurt"³ en met de steun van de Koning Boudewijnstichting. A.A.A. staat voor *Alternatief Artistiek Anneessens*. Het A.A.A.-parcours verbindt nu twee gekende pleinen, Fontainas en Anneessens, doorheen de wijk. Dit werd gerealiseerd door artistieke ingrepen langsheen dit uitgestippelde parcours. De bedoeling was een zekere wijkdynamiek te ontwikkelen en de wijk uit haar isolement te halen.⁴

Een tweede project droeg de naam *De Anneessenswijk = Een bonte Mozaïek!* Dit is een muurschildering die werd aangebracht op de achtergevel van een MIVB⁵- atelier, gelegen langs het A.A.A.- parcours. *Een Bonte mozaïek* verwijst naar de uiteenlopende leeftijdscategorieën die vertegenwoordigd zijn in de wijk. Participatie van de bevolking stond in beide projecten centraal.⁶

Binnen het kader van het huidige opbouwproject *Anneessens, Kijkt maar om!*⁷ worden ook verschillende buurtactiviteiten uitgewerkt. Er zal onder andere verder worden gewerkt aan het hierboven besproken A.A.A.-parcours. In de loop van oktober '00 werd het VCV uitgenodigd in De Buurtwinkel door Patrick Sereno (stagiair) en Thierry Goossens (buurtwerker). Gezamenlijk werd er gebrainstormd over een mogelijke samenwerking binnen een project. Het opzet van dit project is, in een eerste fase, het organiseren van een tentoonstelling over de geschiedenis van de Anneessenswijk in de gebouwen van de wijk zelf, gekoppeld aan een heus buurtfeest en dit tegen februari 2001. Op de tentoonstelling willen de projectleiders zowel verleden, heden als toekomst van de Anneessenswijk een plaats geven. Om de geschiedenis van de oude Anneessenswijk samen te stellen, vroegen én kregen ze de medewerking van de Cercle Histoire Bruxelles.⁸ Het heden zullen ze trachten vast te leggen door gebruik te maken van de techniek van 'oral history'. Daartoe plannen ze buurtbewoners te interviewen, deze interviews op video vast te leggen, debatavonden te organiseren ... De resultaten van deze acties zouden in de tentoonstelling mee verwerkt worden. De toekomst ten slotte zou getekend, gezongen en beschreven worden door de kinderen van de wijk zelf.

² G. Vandenhoutte, I. Grieten, T. Goossens en A. Storme, De Buurtwinkel is dood, leve de buurtwinkel, *Opbouwwerk Brussel* 15 (1999) 67, p. 5-7.

³ "Buiten Gewone Buurt" is een samenwerkingsformule tussen de inwoners, handelaars/ondernemers en lokale autoriteiten.

⁴ T. Goossens, Alternatief en artistiek Anneessens, *Opbouwwerk Brussel* 15 (1999) 66, p. 10

⁵ Maatschappij voor Intercommunaal Vervoer Brussel.

⁶ T. Goossens, Alternatief Artistiek Anneessens, *Opbouwwerk Brussel* 15 (1999) 66, p. 10-11.

⁷ Genaamd naar de bewonerswerking die reeds in 1998 opgericht werd en haar actie voert onder het motto: *Anneessens kijkt maar om!* Naar het gelijknamige standbeeld *Anneessens* dat halsstarrig zijn rug aan de wijk toont. K. Vanlerberghe en A. Storme, Grasduinen in het jaarverslag van 1998, *Opbouwwerk Brussel* 15 (1999) 66, p. 29-30.

⁸ Deze organisatie zette reeds in januari '99 een tentoonstelling op over de wijk, gekoppeld aan een publicatie met heel wat fotomateriaal.

Zoals het een zichzelf respecterende buurtwerking betaamt, wordt de tentoonstelling voornamelijk voor en door de buurtbewoners in elkaar gebokst.

Een eenvoudige rekensom maakt duidelijk dat alles op vijf maanden tijd geklaard moet worden. Wegens dit sneltempo zal de rol van medewerkers van het VCV bij de start van het project niet zeer groot zijn. De tentoonstelling en het vele werk dat hiermee gepaard gaat, kan echter als een soort voorstudie gezien worden voor een groter project dat zich later verder zal ontplooiën. In dit latere stadium kan het engagement van de medewerkers van het VCV dan ook groter worden.

Gentse Stadsgezichten⁹

Het hierboven besproken project staat op dit moment duidelijk nog in de kinderschoenen. Men kan enkel in spanning op de resultaten wachten. Daarom is het interessant in dit artikel ook een project dat al stevig op poten staat van naderbij te bekijken. Dit project heet *Gentse Stadsgezichten*.

Gentse Stadsgezichten kadert in een groter actieplan dat de naam *Synergie 2000* heeft meegekregen. In dit verband werken verschillende musea van Gent samen aan tentoonstellingen die in het Bijlokemuseum te zien zijn. Deze tentoonstellingen fungeren als een soort sensibiliseringsactie naar het beleid toe om van het wat achtergestelde Bijlokemuseum een heus stadsmuseum te maken. De eerste tentoonstelling *De beurs van Jodukus Vijdt* in 1998, kwam er onder leiding van Jan Hoet, de huidige directeur van het SMAK. Het tweede initiatief is de tentoonstelling *Gentse Stadsgezichten* onder de verantwoordelijkheid van Geert Van Doorne, directeur van Monumentenzorg. Om deze tentoonstelling op te zetten, werkten de Diensten Culturele zaken, Kunsten, Monumentenzorg en Stadsarcheologie én het Stadsarchief en de Stedelijke Openbare Bibliotheek samen. Van 30 september tot 17 december 2000 kan je deze tentoonstelling in het Bijlokemuseum gaan bezoeken.

Aangezien het Bijlokemuseum de ambitie koestert een stadsmuseum te worden, is het de bedoeling dat iedere inwoner van Gent er zich een stukje thuis zal gaan voelen. Om dit te bewerkstelligen, werd voor de tentoonstelling *Gentse Stadsgezichten* de medewerking van de Gentse bevolking gevraagd. De Gentenaars werden uitgenodigd via folders, oproepen in de krant, ... om van achtentwintig vooraf bepaalde locaties in Gent fotografisch beeldmateriaal te verzamelen. Van 27 mei tot 25 juni 2000 kregen ze de kans om in verschillende musea hun fotomateriaal aan te brengen. Bij wijze van dank kon men dan ineens het museum waar men de foto's deponeerde, gratis gaan bezoeken. Een selectie van het bijeengebrachte fotomateriaal is in de tentoonstelling terecht gekomen.

Vooreerst moet worden gezegd dat men voor de tentoonstelling van in het begin heeft geopteerd om niet enkel het centrum van de stad als onderwerp te nemen. Ook de

⁹ Dit gedeelte van het artikel is tot stand gekomen dankzij Sylvie Dhaene, conservator van het Huis van Alijn, die instemde met een interview over haar ervaringen tijdens dit project.

deelgemeenten en SIF-gebieden¹⁰ moesten aan bod komen. Het zijn vooral deze laatste die hier interessant zijn omdat we ons op die manier opnieuw begeven op het terrein van het opbouwwerk. Van in het begin was het de bedoeling van de makers van dit project om in de SIF-gebieden aan buurtwerking te gaan doen en de resultaten te laten zien op de tentoonstelling. Buurtwerking vormde hier dus niet de hoofdmoot, doch een belangrijk onderdeel van het gehele concept.

Het meest opvallende en inventieve element op de tentoonstelling is het computernavigatiesysteem. Het Huis van Alijn verzamelde hiervoor het materiaal, het Nieuwpoorttheater ontwikkelde de presentatie en Frank van Hulle bouwde het systeem uit. Op de tentoonstelling staan drie toestellen die eenvoudig te bedienen zijn. Op het beginscherm zie je een luchtfoto van de stad Gent. Door te klikken op bepaalde stadsdelen kun je er op inzoomen. Vier thema's worden hier uitgewerkt. Als hoofdthema fungeren de Gentse beluiken uit de wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham. De overige thema's zijn de wijk als fabrieksbuurt, schipperswijk en migrantenwijk. Wanneer je zo'n thema besluit uit te spitten, kun je zowel oud als recent fotomateriaal zien van een bepaalde wijk, getuigenissen van bewoners lezen, krantenartikels bekijken, ... Om dit materiaal te verzamelen is het Huis van Alijn in de verschillende wijken op verkenning geweest in de straten en steegjes, heeft er oud fotomateriaal opgezocht en vooral de bewoners zelf aan het woord gelaten. Al deze informatie werd verwerkt in het computersysteem en op die manier is het mogelijk op een virtuele manier kennis te maken met de wijk én haar bewoners. Misschien kan zo'n kennismaking wel een aantal vooroordelen wegwerken of op z'n minst bijschaven.

Om zoveel mogelijk Gentenaars te motiveren om de tentoonstelling te gaan bezoeken werden onder andere op verschillende plaatsen in de stad informatiezuilen met oude stadsgezichten geplaatst. De bedoeling is zoveel mogelijk mensen te confronteren met het bestaan van de tentoonstelling zodat deze niet onopgemerkt aan hun neus kan voorbijgaan.

Uiteraard kan bij heel dit project een aantal vragen geformuleerd worden. In welke mate voelen de Gentenaars zich aangesproken en nemen ze effectief de stap om de tentoonstelling te gaan bezoeken? In welke mate voelen de buurtbewoners van de wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham zich erbij betrokken? De participatiegraad en de betrokkenheid van de buurtbewoners zijn immers nog altijd de beste 'meetinstrumenten' om het succes van buurtwerking na te gaan.

Enkele bedenkingen

De projecten die in dit artikel werden besproken tonen aan op welke manieren lokale geschiedenissen in buurtwerking gebruikt worden. Er zijn echter verschillende vragen die hierbij geopperd kunnen worden. Sylvie Dhaene, museumdirecteur van het Huis van Alijn die meegewerkt heeft aan de tentoonstelling *Gentse Stadsgezichten*, was zo vriendelijk haar mening vrij te geven in een interview (Gent, 7 november 2000). Aan de hand van enkele van haar uitspraken zou ik een licht willen werpen op deze problematiek.

¹⁰ SIF-gebieden: gebieden die in aanmerking komen om geld te ontvangen van het Sociaal Impulsfonds. Meer uitleg over het Sociaal Impulsfonds is o.a. te vinden op de website www.buurtnet.vlaanderen.be.

► Vooreerst is er de vraag naar de grondslag van de toegenomen aandacht, ik zou zelfs durven spreken over een hype, rond stadsbuurten. Dit is een moeilijke vraag die uiteraard niet eenduidig te beantwoorden is.

“De buurten in de industriële gordel van Gent hebben een enorm armoedeprobleem. Daardoor zijn zeer veel inwoners ontevreden. Ik denk dat het een tegenbeweging is om met die buurten te gaan werken. Dan kwamen er de SIF-gelden (...). Ook het idee dat alles groter wordt heeft ermee te maken. De Europese Unie, internet, ... het is één grote wereld. Maar mensen moeten iets hebben om zich aan vast te houden.”

► Vervolgens vroeg ik me af waar de interesse vandaan kwam om buurtgeschiedenissen te integreren in deze buurtwerking?

“Het is inderdaad zo dat het heel in is om met buurtgeschiedenissen te werken (...). Ik denk dat het een samenspel is van maatschappelijke factoren. Dan is er natuurlijk ook de herwaardering binnen de geschiedenis van lokale geschiedenissen. Het ene voedt het andere. En vanuit het beleid is men er ook mee bezig. Het wordt gestimuleerd. Verder denk ik dat het ook te maken heeft met de multidisciplinariteit die tussen de verschillende sectoren heerst, wat ook een trend is van de jaren '80-'90.”

► Als men alles op een rijtje zet, lijkt het erop dat men hier voorzichtig mag spreken over een maatschappelijke noodzaak om volkscultuur te gebruiken in buurtwerking. Volkscultuur fungeert op die manier eigenlijk een beetje als bindmiddel in een desintegrerende maatschappij. Dit leidde me naar de laatste, maar bijzonder delicate vraag of de resultaten van onderzoek naar volkscultuur wel mogen worden gebruikt om een welbepaald doel te dienen?

“Ik denk dat het heel interessant is om dit te doen. Uiteindelijk wordt in musea en universiteiten heel veel historisch werk gedaan, maar als dat niet gebruikt kan worden, dan leeft het niet. Dan ligt het daar dood te wezen in een boekje en niemand heeft er iets aan. Ik denk dat het een goede evolutie is dat die twee bij elkaar komen. Ook binnen de buurtwerking. Mensen zijn geïnteresseerd in hun buurt. Lokale geschiedenissen gebruiken in buurtwerking kan, denk ik, positief zijn, omdat dit ook vaak misvattingen en vooroordelen voor een deel weg kan werken.”

Besluit

Uit dit artikel blijkt dat de besproken projecten zich op een ander ontwikkelingsniveau bevinden. Het project in de Anneessenswijk te Brussel staat eigenlijk nog in de startblokken terwijl het project *Gentse Stadsgezichten* al degelijk op poten staat. Beide zijn projecten die lokale geschiedenis en buurtwerking trachten te combineren. Op die manier komt het ook dat organisaties zoals vzw De Buurtwinkel en het VCV samenwerkingsverbanden overwegen. Zo'n samenwerking is echter niet helemaal onproblematisch, ongeacht het enthousiasme en de interesse van de verschillende participanten. Elke organisatie wil zoveel mogelijk zijn eigen doeleinden gerealiseerd zien, maar gelukkig zijn deze in zekere zin complementair. Vzw De Buurtwinkel stelt de buurtbewoners en hun participatie centraal, het VCV streeft ook degelijk

wetenschappelijk (historisch) onderzoek na. Om de belangen van beide organisaties op bevredigende wijze te dienen moet er worden onderhandeld en dat zijn de volkskundige en de historische sector niet gewoon. Samenwerking en onderhandeling kan echter impliceren dat in beide sectoren een nieuwe wind begint te waaien. Dit is mogelijk op voorwaarde dat men ideeën kan uitwisselen en open wil staan voor wederzijdse kritiek en vragen.

Terwijl in het project in de Anneessenswijk nog volop naar een evenwicht gezocht wordt, kan van het project *Gentse Stadsgezichten* al een eerste balans opgemaakt worden. Voorlopig blijft daar de belangrijkste vraag in hoeverre de buurtbewoners zelf iets aan de tentoonstelling hebben? In hoeverre hebben ze het eindproduct kunnen sturen of meebepalen? Zijn ze tevreden over het eindresultaat? Hebben de wetenschappers het laatste woord gehad? Het is echter nog te vroeg om deze vragen te kunnen beantwoorden. Naast de tentoonstelling zijn er namelijk nog andere activiteiten die deel uitmaken van het project, maar die zich nog niet voltrokken hebben zoals bijvoorbeeld de vertelsessies. Het is dus nog even wachten op een degelijke balans.

Voor een kennismaking met het virtuele aanbod in verband met buurt-en wijkwerking, al dan niet in combinatie met wijkgeschiedenis, verwijs ik naar de nieuwe rubriek *HTTP://* binnen deze nieuwsbrief waar ik enkele interessante sites onder de loep neem.